

ఒ వెన్ని ర పోత రాజు

ఈ కవి శాలివాహనశక్తము గంచిం-వ సంవత్సరమునం దనఁగా హరూళశక్తము గంచిం వ సంవత్సరమునందు జనన మొందినట్టు తెలుగు భాగవతమును ముద్రించినవారు పీరికయందు ప్రాసియున్నారు. కానీ యది సరియైన సంవత్సరముని తోచుదు. పోతన మతి యిరువది సంవత్సరముల తరువాత ననగా హరూళశక్తము గంచిం వ సంవత్సర ప్రాంతమున జనన మొంది యుండును. ఈతని నివాసస్థలము నైజాము రాజ్యములోని టీరుగల్లు ఇదియే భాగవతమునం దేకశిలానగర మని చెప్పఁబడి యున్నది. ప్రథమ మున భాగవతమును ముద్రింపించినవారు బమైష్టుర పోతనార్యవి వాసస్థలము కడవమండలములోని యొంటోమెట్టు యనియు. అదియే భాగవతము నందుఁ బేర్మానఁబడిన యేకశిలానగర మనియు, ఆతని చరిత్రమును దెలుపు పురాతనగ్రంథ మేదియో తమకు లభించినదనియు, పీతికలో ప్రాసి యుఁదుటచేత గతానుగతికు లయ జనులా కథనే మొన్న మొన్న టిపులు నమ్ముచు వచ్చిరి. ఇటీవల విమర్శకులు కొండఱు సత్యమును శోధించి పోతనామాత్యవి వాసస్థాన మోరుగల్లు గాని యొంటోమెట్టు కా దని సహేతు కముగా లోకమునకు వెల్లడించుటచేత మహాజను లిప్పుడు కన్నులు తెఱచి తమ తొంటో ప్రమాదమును దెలిసికొని హర్షాఖిప్రాయమును మార్చుకొను చున్నారు. అయినను స్థలాభిమానముచేతుఁ గొంద తీప్పటికిని పోతన జనన భూమి కడవమండలమే యని వాదిచువా రందందుఁ గనఁబడు చున్నారు. అందుచేత నట్టివారి బ్రాంతినివారణార్థముగా బమైష్టుర పోతనవివాస మోరు గల్లని స్థాపించుటకుఁ దగిన హేతువులను గొన్నిటే నిందుఁ జూపుచున్నాను. ఇంటిపేరునుబట్టి పోతనపితృపితామహాదుల వాసస్థానము బమైష్టుర యను గ్రామమయినట్టు సులభముగా తెలిసికోవచ్చును. ఆతుఁ దా గ్రామములోనే పుట్టినవాఁ డయినమ, టీరుగల్లు రాజనివాస మయిన మహాపట్టణ మయి యుండుటచేత భాగవతరచన కాలమున కక్కడుఁ జేరి యుండును. ఈ బమైష్టుర గ్రామ మోరుగంటిని రమారమి మూడామడల దూరములో నల్లుగొండమండలమునం దున్నది. బమైష్టుర యను పేరుగల యుఁ రేదియు

నొంటిమెట్లచేరువను గాని తుదకుఁ గడపమండలములో నెక్కుడనైనను గాని లేదు. అందుచేత భాగవతముఁందుఁ జెప్పుబడిన యేకళిలానగరము నై జాము రాజ్యములోని యోధగల్లే కాని కడపమండలములోని యొంటిమెట్ల కాదని యూహింపవచ్చును. భాగవతముద్రితపుస్తకములలో షష్ఠస్తుంధ మేర్పురి సింగనయు, నేకాడక ద్వాదశస్తుంధములు వెలిగండలనారయయుఁ దెలిఁ గించిన ట్లున్నది. సింగనగ్గుహనామ మయిన యేర్పురు గోలకోండదేశము లోని నల్లగొండకఁడుములోను, నారయగ్గుహనామ మయిన వెలిగండల కరీంనగదమండలపూలోను. రెడునా బమ్మెరకు సమీపమున విష్ణుటి నిజామురాజ్యములోనే యున్నవి. భాగవతము నాంధీకరించిన పోతనా పూత్యునియేక్కుయు. శిథిల మయిన షష్ఠస్తుంధమును హృదించిన సింగన యొక్కయు, ఏకాడక ద్వాదశస్తుంధములను దెనిగించిన పోతన శిష్యుఁ తైన నారయ యొక్కయు, ఊళ్ళ మూడుడును హర్ష మోరుగల్లు రాజధానిఁ క్షాటరాజ్యములోనివే యసుట చేత పోతన చెప్పిన యేకళిలానగర మోరుగల్లే యని యించమిచుగా నిశ్చయింపవచ్చును. ఓరుగ ల్లపుటి క్షాటరాజ్యములోనిది. “క్షాటభాషలో” “ఓఁ” అసగా “ఒక్క” “కల్లు” అఁగా “రాయి” అని యద్దము ఒక తాయి యని యద్ద మిచ్చెడి ఉండుగల్లునకు సమానార్థక మయిన నంప్పుతపద మేకళిల, అందుచేత ఎకళిలాన దినఁగా నోసుగల్లుతుర సుసుఱ స్పష్టము. ఒంటిమెట్ల యెప్పు డుసు నేకళిలానగరము కొణాల సు మెట్ల యునుడానికి తైల ఘర్థ మగును గొస శిల యద్దఁసు కాదు ఒంటిమెట్లయేచో నేకశైలాంగ్రామము కావ చ్చును గాని యేకళిలానగరము గాదు. అది గాక యొంటిమెట్ల యేక చిన్న ప్రామమే గాని యెప్పుడును నోరుగంచివలె నగరమయినది కాదు. ఒంటి మెట్లకుఁ బూర్యకాలమనందుఁ గాని మతి యేకాలమునందు గాని వ్యవ హారమునందును గ్రంథములయందును గూడ నేకళిలానగర ఘన్న పేరు లేదు. ఇక నోరుగఁటి కన్ననో భాగవతరచనముకుఁ బూర్యమునందు సహించు “రాజన్నేకళిలారగరాథీశ” అను విద్యానాథుడు ప్రతాపర్చిదేయము నందు చెప్పినట్లుగా నేకళిలానగర వ్యవహార ముండినది దీనిని బట్టి యేక

కిలా సగరము సుప్రసిద్ధమయిన యోరుగలే గాని యప్రసిద్ధమయిన యొ..టి మెట్ట గాదని నిశ్చండేహముగా సిద్ధాంత మగుచ్చుది శభ్దార్థము సటు డ నిచ్చి యీక వాస్తవార్థమునకు వత్తము.

బిమెగ్నిర పోతనార్యుడు తాను భాగవతుటు రచింపవూనుటకు గాచజము నాగ్రంథములోనే యా క్రింది వాక్యములలో, దెలిపియున్నాడు.

“మదీయహూర్వజ్ఞన్మహాసనుచితతపఃఫలంబున శ్రీమన్నారాయణకథా ప్రవంచవిరచనకుతూహలుండనై యొక్క రాకానికాకాలంబున పోమోప రాగంబు రాక గమంగొని సజ్జనాను మతంబున నభ్రంకష కుభ్రపముత్తుంగ భంగ యగుగంగకుంజని క్రుంకులిడి వెడలి మహాసీయమంజులపులికప్రదే శంబున మహోళవరధ్యానంబు నేయుచు గించిదున్నిలితలోచనుడనయి యున్నయేడ..... మెఱుగు చెగట నున్న మేఘుబుకై వడి విపులభద్రమూర్తియైన రాజముఖ్యుఁ దొక్కరుడు నాకన్నుఁగవకు నెదురు గానఱడియె. ఏను నారాజశేఖరుం దేఱిచూచి భాషింపయత్నంబు నేయునెడ నతండు నే రామభద్రుండ మ్నుమాంకికంబులా శ్రీమహాభాగవతంబుఁ దెలుగుచేయుము, నీకు భవబంధుబులు తెనునని యాతిచ్చి తిరోహితు డయిన సమున్నిలితనయనుండనయి వెఱగుపడి చిత్తంబున.... .

ఇట్లు భాసిల్లైడు శ్రీమహాభాగవతపురాణపారిజాతపాదవసమాప్త మంబున హరికరుణా విశేషంబునఁ గృతార్థత్వంబు స్థిరించే నని బుద్ధి నెఱింగి లేచి మరలి కొన్నిదినుబుల కేకశిలా ఁగరంబునకుఁ జనుదెంచి యాదు గురు వృధ్మబుధబంధునానుజ్ఞాతుండనై” ఇఁడు మొదటిమండియు కైవు డయి యుండియు నొక చంద్రగ్రహణసమయమునడు గంగాస్నానమునకుఁ భోయినప్పు డక్కడ నాకసిక్కికముగా స్వప్నమున రామభద్రుండు ప్రత్యక్ష మయి తన్నాంమాంకితముగా శ్రీ మహాభాగవతమును దెలుగుచేయు మస యానతిచ్చుటచేత భాగవతరచనము నకుఁ బూమెను. ఇతఁడు చంద్రగ్రహణ స్థానమునకుఁ బోయినగంగ యాతని నివాసగ్రామమునకు సమీపముగా సండి యుండవలెను. సాధారణముగా భాగీరథిని గంగ యందురు; గౌతమిని

సహితము గంగయనుట గలదు. ఇట్లు రెండు గంగలకును భేదమ్ముతెలి యుట కయి యు త్రమున నున్న గంగను (భాగీరథిని) ఉత్తరగంగ యనియు, దక్షిణమున నున్న గంగను (గోదావరి యనఱిడెడు గౌతమిని) దక్షిణగంగ యనియు వ్యవహరింతురు. పోతన్న స్నానార్థము పోయినది యిం దే గంగ యయి యుండును? కొన్ని దినముల ప్రయాణములో సుండక బహుమారమున నా కాలమునఁ గొన్నిమాసముల ప్రయాణములో సుండినదగుటచేత ను త్రమున యయి యుండు, అది తప్పక కొన్ని దినముల ప్రయాణములో నున్న దక్షిణగంగ యనఱిడెడు గోదావరి యగు టకు సందేహము లేదు. ఒంటిమెట్టకు సమీఖమున గోదావరీనది లేకుండు టయు గోదావరీనది యోరగంటికి సమీఖముననే యుండుటయు విచారింపగా, ఒమైరపోతనామాత్యని వాసస్తానమైన యేకశిలానగర మోరుగల్లే, కాని యొంటిమెట్టకో దని నిశ్చయ మగుచున్నది. గోదావరికి గంగ యన్న పేరు లోకవ్యవహారమునందు మాత్రమేకాక హర్షార్థకాలమునుంచేయు గ్రంథములు యుందుసహిత ముండిన ట్లీక్రింది విదర్శనములవలన దెలిసికొనవచ్చును.

ఎ. “దక్షిణగంగ నా దద్దుయు నొప్పిన గోదావరియు జగదావిష్టైన” అని శారతాదిపర్వమున నన్నయ భట్టారకుఁ డర్జునుని తీర్థయాత్రాసంబంధమున గోదావరిని దక్షిణగంగ యని చెప్పేను.

అ. సీ. ఉండు నే పీట మార్గాందేయముని నాథ

సజ్జలింగ మనంగ శాసనుండు
ప్రవహించు నే పీటివజ్ఞమృపాకార
మొరసి గంగమ్మ సాగరముకొమ్మ
యావిర్పవించినాఁ దే పీటికోటలో
బలభేది మదనగోపాలమూర్తి
పాలించు నే పీటిప్రాగుదకోగ్రేణింబు
మమపోది శ్రీమల్గుర్చిక

ప్రశాంతారాసురత్రాణత్రదణాతి
 కరిషుటానెవ్యదుస్సాధకనకలోహా
 గోపురద్వాఃకవాటప్రదీపిత మతి
 సాంద్రవిభవంబు రాజుమ హోందపురము.

అని శ్రీనాథుడు పోతనామాత్యుని కాలమునందే కాళిఖాడములో రాజు
 మ హోందపురమును వర్ణించుచుఁ బయి పద్యములో గోదావరిని గంగ
 యని చెప్పియున్నాడు

ఉ. సీ. గంభీరపరిఖనాగాత్రీల క్రొంత
 కేళివిహారదీర్ఘి క యనంగ
 నుత్తాలసాలమన్యుల కుల్చి దివిభ్రాత్రః
 జేసిన దీర్ఘ నిశ్చేషి యనంగ
 చతురచాతుర్వర్ణ్యసంఘ మర్థలపాలి
 రాజితకల్పకారామ మనఁగు
 భ్రాంతసుస్థిత యైన భవజూటవాహిని
 మత్కిథ త్కిప్రదమ్మాత్రి యనఁగ
 నెప్పుడును నోప్పు రాజుమ హోందపురము
 ధరణిఁ గల్పించె నే రాజు తనదుపేర
 నట్టి రాజుమ హోందుని యనుఁగుమనుచుఁ
 దెపుఁగుఁ జాణక్యవిశ్వనరేశ్వరుడు.

అని నన్నయకుఁ దయవాతను శ్రీనాథునికిఁ బూర్యమునందును మండిన
 విన్నుకోట పెద్దన్నుకావ్యలంకారమాడమణిలో రాజుమ హోందపురవర్ణ్యనమున
 గోదావరిని “భవజూటవాహిని (గంగ)” యని చెప్పి యున్నాడు.
 ఆ ప్రాంతములయందు గంగ యని వ్యవహారించబడెతు గోదావరి యేక
 శిలానగరమునకు నాటగయిదు దినముల ప్రయాణములో పవియామడల
 దూరమున నున్నది. ఆ పుణ్యానదీ ప్రవాహముందు స్నానముచేయువా

రక్షాదనుండి యా నదీతీరమున నున్న మంధనకుఁ బోవుదురు.

పోతనామాత్యుడు తన కవిత్వరంభదశలో గోలుకొండసీమలోని రాజకొండ ద్వారాథిక్ష్వరుడైన (రేచరల్) రావు సింగభూపాలుని ప్రసేరణముచేత రచియించిన భోగిసీదండకము కూడ సీ మహాకవి యోరుగల్లు ప్రాంతములవాఁ డని దృఢీకరించుచున్నది. ఇతఁ దీ దండకమును ఇళంచ-వ సంవత్సరప్రాంతమున విరువదియైదేండ్లలోపలి వయస్సులోఁ జేసియున్నట్టు కనఁఱడుచున్నది. పోతన ఇళంచ-వ సంవత్సరప్రాంతమున ఇనన మొంది ఇళంచ-ఇళం సంవత్సరముఁవఱకును జీవించి యుండును. ఈతని కొలమును నిర్ణయించుటకు వేంకటగిరిసంస్థానమునకు మూలశ్వరముడైన భేతాళనాయనికిఁ ఒదవతరమువాఁడయి ఇళాటఁ మొదలుకొని ఇళంచ-వ సంవత్సరమువఱకును కర్ణాటరాజ్యపరిపాలనము చేసిన ప్రాంధదేవరాయల కొలములో నుండిన సింగభూపాలునికథ మాత్రమే కాక పోతనామాత్యుని మునిమునుమలగు తేసనమల్ల నకవులచేత రచియింపఱడిన “దాశైయణీవివాహము” కూడ కొంత తోడుపడుచున్నది. ఈ దాశైయణీవివాహము గురుణాల మల్లన సోమయాజి కంకితము చేయఱడినది కవులు కృతిపతియైన మల్లనసోమయాజి తమ్ముఁ బిలిపించిసట్లే క్రించి పద్మమును జెప్పుకొని యున్నారు.

సీ శ్రీరామలింగాంప్రమీనేవావరప్రాథీఁ

గవితాచమక్కుతు ల్లాంచువారి

ఎప్పల ఉపయు మ వీరాచియుఁ బ్రోతన

రస్సుతికిని గన్నప్రజ్ఞవారి

కోంపి యుగోక్ర విఖ్యాతి బమ్మిరథవ్య

వంశాధులై సిరి వఱలువారి

వివటూరి ము_క్కి నాగేశసద్గురుథ_క్కి

నాదిమకైవు లైనట్టీవారి

కేసకవిమల్ల కవినామకీ_రి పరుల

మమ్ముఁ బిలిపించి మన్నించి మదిఁ దలంచి

ఘనత నుచితాసనంబుల నునిచి వేడ్గు—
వినయనయవాక్యములచేత సెనయు బిలికె

ఈ పద్యమును బట్టి పోతనయు నాతనిరంతతివారును పరమశైవులని స్వష్టి మసుచున్నది. గోలకొండదేశములో వాడుకలో నున్న యి క్రింది పాట యి యంళమును మతింత స్థిరపణుచుచున్నది.

“పాలకు త్రినిలయా సోమలింగా పాదములకు శరణు॥”

వురవుగ బిమైక్రోతరాజుకు మీరు కోరిన పరములు
కృపచేసినా రఱ “పాలకు త్రినిలయా” &.

దాక్షయణీపరిణయకృతిక ద్రుతు తమ గ్రంథములో గవిస్తుతి నిట్లు చేసి యున్నారు

చ నెరి గుత్తిగల్ల నన్నయమనీషినిఁ దిక్కున శంఖదాసునిన
బిరువడి మత్తితామహుని బిమైక్రోతన భాస్కరాహ్వయు—
వరకవిసార్వతోముని నవారితథ క్రి నుతింతు మెన్నుదు—
గురుకరుణాధ్వ్య లంద్రకవికుంజరులం దగ భూతి కోఖిలా—.

పయి పద్యములో గవులు బిమైక్రో పోతనామాత్యనిఁ దమ పితామహుఁ
డని చెప్పుకొన్నను నాక్యసాంతగద్యములనుబట్టి యతయు ప్రపితామహుఁ
డయినట్టు తెలియవచ్చుచున్నది

“ఇది శ్రీమద్వాసీకంకరపర్వతాలగురుప్రసాదాసాదితసారస్వత బిమైక్రోకుల
పవిత్ర కొండిన్యమునిగోత్ర పోతయామాత్యపౌత్ర మల్లయామాత్య
పుత్ర సంర్కృతాంద్ర భాషాచమత్కురకవితాధురీఽతాబుధవిధేయ ప్రాఢ
సరస్వతికవిచామధేయవరానూభవ కేవనక విమల్లనకవి ప్రణీతంబైన
డాక్షయణీవిపాహాం బిలు మహోపథింధంబునందు ”

పయి గద్యమునుబట్టి బిమైక్రో పోతనామాత్యని కుమారుఁడు మల్లయి;
మల్లయామాత్యని కుమారుఁడు ప్రాఢసరస్వతి; ప్రాఢసరస్వతికుమారులు
కేరనమల్లావులు ఇతమాత్రము తెలియుటచేత పోతనకాలమును నిర్జ యిం
ఛుట కాధారము కానరాలేదు, దాక్షయణీవిపాహాకృతివతియైన మల్ల నసోయు

యాజిమనమనిమనుమడైన పేరమంత్రికి శివరామాభ్యదయనామకద్వయధి కావ్యకర్తయైన పోడూరి పెదరామకవి శాలివాహనశకము గఱగఱ అనగా షఖాణశకము గఱగఱ ధాతనంవత్సరాశ్వయుజశుద్ధ దశమీ సోమవారము నాటి కొక తాటాకుల ప్రతిని దాడైయణేవాహమను వ్రాసియచ్చి దాని యదుగున సీక్రింధి సీనపద్యములు వ్రాసెను.

సీ ధాతాశ్వయుజక్కాష్టదశమీందువారంబు

వఱకు దాడైయణేవరిణయంబు
తత్కృతినాథుడై తనరిన గురుజాల
చినమల్లసోమయాజికిఁ దనూజుఁ
దగు లింగఘనసుతుఁడు డైనట్టీ యజ్ఞసు
త్రప్తినకుఁ దనయుఁడో పార్వతీశ్వ
రునకుఁ దిమ్మమకుఁ బుత్రు దయ పోడశమహా
దానము లన్పుసంతానములును
జేసి వంశవర్ధనుఁ దయ సిరులవెలయు
పేరమంత్రిక్షరునకుఁ బోడూరిపెద్ద
రాముఁ దెనుబది సంవత్సరములనాటి
ప్రతి విమర్శించి వ్రాసిచ్చేఁ బక్షమునకు.

పోడూరి పేశరామహాస్త లిఖితమైన యా పురాతనతాళపత్రపుస్తకమును సంపాదించి యా నడుమను నాకు బాలాంత్రపు వేంకటరావుగా రిచ్చిరి దీవినిబట్టి చూడగా దాడైయణేవాహాకృతిపతియైన మల్లనసోమయాజి కుమారుఁడు లింగన్ను; లింగన్నుకుమారుఁడు యజ్ఞన్ను; యజ్ఞన్నుకుమారుఁడు పార్వతీశ్వరుఁడు, పార్వతీశ్వరునికుమారుఁడు పేరమంత్రి. ఈ పేరమంత్రి గఱగఱ సంవత్సరమునం దుండెను. పోతనమనిమనుమనికాలములో నుండిన మల్లనసోమయాజికిని. పేరమంత్రికిని నడుమ నాలుగు పురుషాంత రములును, మల్లనసోమయాజికిని పోతనకును నడుమ మూడు పురుషాంత రములును మొత్తము గఱగఱ సంవత్సరమునం దుండిన గురుజాల పేరమంత్రికిని బమ్మురపోతనామాత్యనికిని నడుమ నేడు పురుషాంతరములు

గడిచినందున నొక్కు-క్కుతరమునకు నలుబడేసి సంవత్సరముల చొప్పువే జూచినచో నేడు నలుబడు లిన్ను టయెను బదిసంవత్సరములు గతాగ్రముండి తీసివేయగాదిశఱు-వ సంవత్సరప్రాంతమువులకును బమైన్చు పోతనార్థుడు జీవించి యుండవలెను. ఇందులోనుండి వది వదునేను సంవత్సరములు ప్రోసివేసినను పోతన గళటం-వ సంవత్సరము వలుకైనను జీవించి యుండవలెను అతఁ డతు వదిసంవత్సరములు జీవించే ననుకొన్నచో పోతనజన్మ దినము గాంచం సంవత్సరప్రాంతమునందయి యుండును. ప్రోధసరస్వతి యను బిరుదందిన కేసనకవి (పోతనమనుమదు) యొక్క దొహిత్రుఁదు అజ్ఞరపు పేరయలింగము తెలుగున నొడయనంబివిలాస మను కావ్యమును జేనెను తఃతనితండ్రి కేసన; తల్లి లక్కుమై; కొడుకు మల్లన. ఇతఁదు కౌండిన్యగోత్రుఁదు; నియోగిబ్రాహ్మణుడు, ఇతనికి శ్రీనాథకవి బావముఁది యనిచెప్పుదురు. పోతన శ్రీనాథనిమఱఁది రైనను, కాకపోయనను వీరిరువు దును గొంతడు తేకకాలమువా గయి యుండిరసుటకు పందేహాము లేదు. *

* [బమైన్చురపోతన శ్రీనాథని సమకాలీనుడని శ్రీచేటురాం-ప్రభాకరకాశ్మీ మున్ను గువారు తెల్పియున్నారు. ‘ఆంధ్రకవి తరంగిణి’ కారులు పోతన శ్రీనాథని సమకాలికుడు కాఁడనుచు న్నారు. పోతనామాత్యుండు శ్రీనాథుఁచి శాఖముఁది కాఁడనియు, ‘ శారుసాలసాల నవపల్లకు’ ఇత్క్ష్యాది పద్యము పోతన చెప్పినడి కాదని వారి యాశయము. పోతనకును, పేరమంత్రీకిని నడుమ నాఱుకరములున్న శనియు. శ్రీ పీచేకలింగర పంతులు గారేడు తరములున్న తనట సరికాదనియు, తరముకు 30 లేక 33 సంవత్సరములు లెక్కింపవలసి యుండగా పంతులుగారు నఱి సంవత్సరములు లెక్కించుట సరికాదనియు నందు దెలుపుడినది. (చూ, అంధ్రకవి తరంగిణి-అఱవసంపుటము. పుట 173)

మఱియు పోతన రసార్పవనుధూకార్త యగు సింగభూపాలుని కాలములోని వాయు కాఁడనియు సర్వజ్ఞ బిరుదాంచి తుడుయో, వదవ తరమువాఁడగు సింగభూపాలుని కాలమున నుండిన వాఁడనియుశ్రీ ప్రభాకర కాస్తుర్చిలుగారమున్నగువారి యభిపూయము.

పోతన గ్రంథమును సింగభూపాలుఁడు పాతిపెట్టించెను వడంతి నమ్మరాదనియు, విద్యాంసుఁడు, ఉదారుఁడునగు నాప్రభు సట్టి పనిచేసి యుండడనియు, జూచిమంచి తిమ్మకవి లోకమునందలి వాడుక ననుగరించి యట్లు ప్రాణి యుండవచ్చుననియు, వెలిగండల నారయ మున్నుగు పారిరచనలు కేవల కిథిల భాగపూరకములు కాక భాగవత శేష పూరకములే యనియు విద్యుజుల యాశయము.]

పోతన శ్రీనాథునికంటే నిరువది ముఖ్యదియేండ్లు చిన్నవాడు. వేంకటగిరి ప్రభు తులకు, బూర్యుడయి యూ కొలమునందు రాచకౌండదుగ్గాధీ శ్వరుడయి యుండినపర్వజ్ఞసింగమనాయుడు భాగవతమును దన కంకితము చేయమని కోరగా బమైర పోతరాజు నిరాకరించే నన్న కథకూడఁ బయి కొలమును స్థాపించుచున్నది, కౌబట్టి పోతరాజు హూణశకము ఎళుషావ సంవత్సరమువుకును జీవించి యుడును అంతకొలము జీవించియున్న పక్షముని మరణకొలమునం దతనికి డెబ్బిదియైదు సంవత్సరములప్రాయ మయి యుండును. ఏ హోతువు చేతనో బమైర పోతరాజువిరచిత మైన యాంధ్రభాగవతము విశేషభాగము నశింపగా వెలిగండల నారయ, గంగన మొదలైన సహరాయా భాగములను హరించినారు. కాని గ్రంథ మట్లు నశించుటకు కారణ మిదియే యని విశ్వయించుటకు దగిన ప్రబలాధారము లేవియు, గాన రావు. బమైర పోతరాజు వ్యాసవిరచితభాగవతపురాణము నాంధీకరించే వన్న వార్తను పర్వజ్ఞసింగమనాయుడు విని యాకవిని తన యస్థానము నకు రప్పించి గ్రంథమును కృతి యిమైని యడిగెననియు, అతడు తన గ్రంథమును నరాంకితము చేయనని రాజుప్రార్థన నంగీకథింపకపోగా రాజు రోషముతో నాతని గ్రంథమును భూమిలో గోయి తీయించి పాతిపెట్టించే ననియు. శ్రీరామమూర్తి యారాజుభార్యయొక్క స్వప్నముతో వచ్చి తర్తను వేడుకొని భాగవతపురాణము లోకములో వ్యాపింపజేయ నియ్యకొల్పుమని యామెతో, జెప్పి పోయెననియు, ఆమె తన స్వప్నవృత్తాల మును భర్తకు విన్నవించి పాతిపెట్టిన పుస్తకమును పయకి తీయింపగా నందలి భాకప్రతములు పురుగులు తిని బహుభాగములు శిథిలమయి పోయి యుండెననియు, పిమైతు గుగనాదికవులు చెడిపోయన భాగములనెల్లఁ భూర్ధించి రనియ్యు, కొర్కదఱు చెఫ్చుచున్నారు. లక్షణసారసంగ్రహమునంద్యఁ

గూచిమంచి తిమ్మకవి చెప్పిన యా క్రీంది పద్య మీ కథ కుపటముగా మన్నది.

సీ. మనుడు పోతనమంత్రి మును భాగవతము ర
చించి చక్రికి సమర్పించునెడల
సర్వజ్ఞసింగయుష్మవరుం డది తన
కిమ్మని వేడగా నీయకున్న
నలిగి యా పుస్తకం బవనిఁ బాతించినఁ
జివికి యం దొకకొంత శిథిల మయ్యఁ
గ్రమ్మర నది వెలిగందల నారస
రాజును మతి బొప్పురాజు గంగ
రాజు మొదలగు కవివరుల్ తేజ మెసలు
జెప్పి రా గ్రంథములయందె తప్పు లొదవె
గాని పోతన కవిందుని కవితయందు
లక్షణం బెందుఁ దప్పునా ? దక్షహరణ ;

వేంకటగిరిరాజు లయన వెలుగోటివారికి మూలవురుషుడైన బేతాళరెడ్డి కేదవతరమువాడైన సింగమనాయనికే కాని పదవతరమువాడైన యా సింగమనాయనికి సర్వజ్ఞభిరుదము లే దని కొండ అనుచున్నారు. పోతరాజు భాగవతమును రచించి దానినెవ్వరికిని జూపక పదిలముగా దేవతార్పన పెట్టోఁ బెట్టోఁ హూజించుచుండినట్లును. అవసానకాలమునం దత్తరు తన కుమారునిఁ బిలిచి తా నార్జుంచిన యా ధనమును కాపాడుమని చెప్పి కాల ధర్మము నొందినట్లును. తదనంతరమున కుమారుడు దానిని విప్పి శోధిం పగఁగా బాణ మను వురుగుచే గ్రంథపత్రములు తినబడి యున్నందున వెతి గందల నారయాదుల సాహాయ్యమున గ్రంథమును హూరింపిచినట్లును. మణికొండఱు చెప్పుచున్నారు. ఈ కడవటి వృష్టాంతమే కొంత మార్పుతో భాగవత పీరికయందును ప్రాయఁఱడి యున్నది. అందుఁ బోతనామాత్యని పుత్రుందు కూడ నీపైతృకథనమును ముట్టక కాపాడి తనయవసాన కాలము నందు వెలిగందల నారయకు ఛెప్పగా నతఁ తనంతర మా గ్రంథమును

విపీచదివి త్రష్టములైన భాగములను హారించెనని చెప్పఱడి యున్నది. ప్రోథకవి మల్లనయే పోతనామాత్యనిపుత్రుఁ డయిన పశ్చమున మహాకవి యైన యతడు తండ్రి రచియించిన పుస్తకమును విపీయైను జూడకుండె ననుట యంత విళ్వసార్వముగా నుండదు. పోతరాజునకు మల్లన యను కుమారుడు గలడు ఆ మల్లనయే ప్రోథకవి మల్లన యనుటనుగూర్చి యింకను విచారింపవలసి యున్నది. ఏచి యెట్లయినను పోతరాజుకృతభాగ వతము కొంతవఱకు ప్రత్రష్టమగుటయు దాని నీ గంగనాదులు హారించు టయు మాత్రము వాస్తవము.

పోతన సంస్కృతాంధ్రములను తాను గురుముఖమును జదువక స్వయంకృషి వలననే యనగ్రజమైన యుభయభాషాపాండిత్యమును సంపాదించిన వాడు. ఈ యొక్క యంకమే యా కవియొక్క ప్రతిభావిశేషమును వేయినోళ్ళు జాటుచున్నది. గురుముఖమున విద్య యత్యసింపకపోవుట చేతనే యతడు గద్యమునందు “సహజపాండిత్య ” యని వేసికొన్నాడు. సహజ పాండిత్యఁ డగుటచేత నీతని కవిత్వమును దక్కిడక్కిడు గొన్ని వ్యక రణాదివోషములు కానవచ్చుచున్నవి. కాని కవిత్వముమాత్రము నిరుపమాన మయి నదయి సర్వజనక్షాఫూపాత్రముగా నున్నది. పోతన చిన్నతనములో ణోవులను మేపుకొనుటకై గ్రామంపీపమున నున్న యడవికిఁ బోయి నప్పుడు చిదానందుఁ డను యోగి యాతనికి రామమంత్రము నుపదేశించి నట్లును. దానినిటట్టియే సమస్తవిద్యలును నిరవద్యకవిత్వమును వచ్చినట్లును కొందఱు చెప్పచున్నారు. అయిను “ శ్రీపరమేశ్వరకరుణా కలిత కవితా విచిత్ర ” యను భాగవతగద్యమునుబట్టియు పీరవ్రద్విజయముఱిచ్చియు విచారించి చూడగా శివప్రసాదమువలన నీతనికి కవిత్వ మలవడుట కవి యథిప్రాయ మయినట్టు సృష్టి మగుచున్నది. శ్రీరామమూర్తి భాగవత మును తెనిఁగింపవలసినదని చెప్పినట్టు స్వప్నము రాగా నితడు శ్రీరామాంకితముగా భాగవతపురాణమును తెనిఁగించెను.

ఈ కవి ధనికుడుగాక రాజుల నాక్రయింపక కృషికర్తుఁచే గాలము గడుపు చుండెను. ఇతనిఁ మహాత్మాదులనుగుణించి యిటీవలివా రనేకకథలను

గల్పించినారు. వానిలోఁ గొన్నిటీఁ విందుఁ జెష్పుచున్నాను. పోతనామాత్యవి బావయైన శ్రీనాథుడు భాగవతమును తనమేరికయైన కర్ణాప్రభున కంకిత తము చేయింపవలెనని పల్లకిమీద నోరు ఎంటికి వచ్చి. ఉపిబయలి పొల ములో పోతన యరక కట్టించి కుమారునిచేత దున్నించుచుండగఁగఁ దన మహాత్మ్వమును వారికి జూఁనెంచి పల్లకి మోచుమన్న బోయాల నొక ప్రక్కనొంగు వదలివేయుఁ దని యాజ్ఞాపించెనఁట : మోచువారు లేకయే పల్లకి నడుచుచుండుట చూచి పోతన పుత్రుడయిన మల్లన తండ్రిలోఁ జెప్పుగఁ నతఁడు నాగలికాడికిఁ గట్టిఁ యొక దున్నపోతను విప్పుమని యాజ్ఞాపించెనఁట : ఒకప్రక్క దున్నపోత లేకయే యరక సాగుచుండుట చూచి శ్రీనాథుడు రెండవద్యాని కూడ విషువుడని బోయాల కొణ్ణాపించి పల్లకిని నడిపించుచుండగఁగఁ పోతన రెండవప్రక్కనున్న దున్నపోతనుకూడ విప్పించి నాగలి సాగునట్లు చేసెనఁట : అటుపిమృట శ్రీనాథుడు పోతనను సమీపించి ' హాలికులు సుఖముగా నున్నారా ? ' యని పరిషాన పూర్వకముగా కుళప్రక్కము చేయుగఁ నతఁడు

ఉ. బాలరసాలసాలనవపల్లవకోమలకౌవ్యకన్యక—

గూళల కిచ్చి యప్పుడుపుకూడు భుజించుటకంటె నత్కువుల్
హాలికులైన నేమి ? గహనాంతరసీమలఁ గందమూలకో
ద్వాలికులైన నేమి నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై ?

ఆని ప్రత్యుత్తరము చెప్పేనఁట : అందుకు శ్రీరాఘవుడు మనసులో లజ్జ పడియు పైకి తోపసీయక ముఖమున లేని విచానము తెచ్చుకొని బావ మఱఁడుల మేలమున కౌడిఁ మాటకుఁ గోపగుపజెల్లునా ? యని నమాధానపత్తిచెనఁట : తరువాత మల్లన ముంముగా నింటికిఁ బోయి భోజన పదార్థముల నిమిత్తమై ప్రయత్నము వేసి లక్ష్మిములు కాక విచారముతో నూరి వెంటఁ దిరుగుచుండగఁగఁ విష్ణుమూర్తి పోతనరూపమున వచ్చి వంచభక్య పరమాన్నములతో విందు చేయుటకు తగిన సమాన్త పదార్థముల నిచ్చి

పోయెనట ! భోజనము లయిన పించుట శ్రీనాథుడు పోతనయొక్క దారిద్ర్యవిషయమును ప్రస్తావించి భాగవతము * నొక రాజునకో ధనికునకో యంకితము చేయున ట్లోడబఱుచుటకయి ప్రయత్నించు చున్నప్పుడు సరస్వతి యొదుట నిలిచి కస్తురు పెట్టుకొనుచున్న ట్లాతనికిం బొడకట్టగా పోతన

ఉ. కాటుకకంటినీరు చనుకట్టువయిం బడ నేల యేడై దో

కైటభదైత్యమర్దనువిగాదిలికోడల : యో మదంబ యో

పోతకగర్భరాణి : నిను నాకటికిం గౌనిపోయి యల్లక

ర్జుణకిరాటకీచకుల కమ్ముం ద్రిశ్యద్విగ నమ్ము భారతి :

అని సరస్వతి నూతార్పునట. ఈ పద్యములో గర్జుణకిరాటకీచకులని చెప్పుట శ్రీనాథుడు తన గ్రంథములను రాజులకును, కోమటులకును, దుష్టులకును, ధనమున కాశించి యమ్ముకొనె నని యాతని నాశ్చేపించుట యని కొండ అభిప్రాయపడుచున్నారు. ఆ కాలమునం దూఢరాజులను కర్జుణ రాజు లని చెప్పుచు వచ్చిరి. అందుచేతనే శ్రీనాథుడు భీమఖండమునందు

గి. ప్రాధి పరికింప సంస్కృతభాష యంద్రు

పటుకు నుడికారమున నాంధ్రభాష యందు

రెవ్వ రేమన్న నంద్రు నా కేలకొఱత ?

నాచిత్యంబు నిజము కర్జుణభాష.

అన్న తన తెముగుకవిత్వముము గర్జుణభాషగాఁ జెప్పియుండెనట. ఇట్లు చెప్పుటకు వేఱు కారణ ము గలదు. అంతట శ్రీనాథుడు విఫల ప్రయత్నమైందై మరలఁ దన యూయి చేరెంట ! పోతన తన గ్రంథమును నరాంకితము చేయకపోవుటను గొప్పగా భాగవతమునం దీ క్రింది పద్యముచేతఁ జెప్పుకొన్నాడు.

* [శ్రీనాథుడు భాగవతమును సర్వజ్ఞ సింగభూపాలున కంకితమియ వాని పోతనను గోరివట్టు కొండరు చెప్పుదురు.

ఉ. ఇమ్మనజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులున సొమ్ములు, గొన్ని పుచ్చకొని సొక్కు శరీరము వాసి కాలుచే నమ్మెతు వ్రేటులం లాశక నమ్ముతి శ్రీహరి కిచ్చి చెప్పే నీ బిమ్మిరపోతరా జొకడు భాగవతంబు జగద్ధితంబుగన్.

పోతరాజు తృతీయస్కృంధమును తెనిగించునప్పుడు విష్ణుమూర్తి శ్వేత వరాహారూపమున నాతనివాకిటు, బిరుండుచు వచ్చేసనియు. భాగవతము తన కంకితము చేయనన్నా, దన్న కోపముచేత కవిని బాధించి కట్టి తెచ్చుటకై పంపిన కర్ణాథాధిశ్వరుని భటులను పాఱిదోతె ననియు, మతియొక కథ చెప్పుదురు పోతరా జప్పుమస్కృంధములోని గజేంద్రమోత్కథను వ్రాయుచు “ అలవై కుంరపురంబులో నగరిలో నామూల ” యనువడు కొక పద్యమును వ్రాసి పైభాగము తోచక చింతిల్లయి వెలుపలికి, బోయినప్పుడు విష్ణువు వచ్చి “ సౌధంబుదావల ” యని వ్రాసి పోయె ననియు, ఇకొక కథ చెప్పుదురు భాగవతమును రచియించునప్పుడు కవి చెప్పిన సంగతి యొల్లను ప్రవర్త్యక్తముగా జరుగుచు వచ్చేననియు, రుక్మిణీకల్యాణమును రచించుచు “ దేవకీనుతుకోర్చు తీ గలు పీడంగ ” నను పద్యములో ‘బాలకమరే’ యను భాగమును జెప్పునప్పు డాతని కుమారై కుంపటిలోఐడి కమరిపోయె ననియు, “ పద్మనయనువలనఁ బ్రిమదంబు నిండారె ” నను భాగమును జెప్పుగానే మరల లేచి యథాప్రకారముగా నా చిన్నది సుఖముగా నుండి ననియు వేతొకకథ చెప్పుదురు. చెప్పుబూనినచో నిటువంటి కథల కంత ముండదు. అయినను మతియొక చిన్నకథను మాత్రము వ్రాసి పీని నింత లితో పరిసమాప్తి నొందించెదను పోతన గజేందునికథ, జెప్పుచు గజేందుడు ప్రాణసంకయదళలో నున్నప్పుడు శ్రీమహావిష్ణువు

మ. సిరికిం జెప్పుడు శంఖప్రకయుగముం జేదోయి సంధింపఁ దే పరివారంబును జీరఁ డ్రఘగపతిం బన్నింపఁ డాక త్రికాం తరథమ్మిల్లము చక్కు నొత్తుడు వివాదప్రోద్ధత శ్రీకుచో పరిచేలాంచలమైన పీడడు గజప్రాణవనోత్సాహిణ్ణు

ఆని వ్రాయగా, జాచి శ్రీనాథుడు విష్ణుమూర్తి మకరమును జంపి తక్కుని ప్రాణములు, గపాడచోవువుడు ‘చక్రాద్యయుధములను వెంటగానక కఱువచోయెనా? గిల్లచోయెనా? లేక వేదుకచూడఁ బోయెనా?’ యని యాక్షేపించె ననియు, పోతన యప్పు దేమియు, బ్రిత్యుత్తరము చెప్పుక భోజనకాలమునందు, దన కేదో పని యున్నదని చెప్పి ముందుగా లేచి పోయి శ్రీనాథునికామారు నెక్కడనో దాచి వచ్చి నూతిలో, పెద్దతాయి వేసి శ్రీనాథునికామారుడు నూతిలో, బడెనని కేక వేనెననియు, శ్రీనాథుడా కేక విని తాను తిమచున్న పెరుగన్న మును విడిచి యెంగిలిచేతితో పరుగెత్తుకొనివచ్చి విచారమతో నూతిలో తొంగి చూచుచుండగా, జాచి భావా! ప్రాశ్నను, నిచ్చేనయు దిగు మనుష్యులను లేక నూతిచుట్టును గంతులు వేయ వచ్చినావా? వేదుక చూడ వచ్చినావా? ’ యని యడిగి, ‘నీ కున్న పుత్రవాత్సల్య మిష్ణు డెట్లు పరికరములమాట విచారింపనీక నిన్న పరుగెత్తించినదో, విష్ణుమూర్తికున్న భక్తవాత్సల్య మట్టే యాతనిని పరికరములమాట విచారింపనీక ఒరుగెత్తునట్లు చేసిన’ దనియు, ‘కావలసినస్సుడు పరికరము లన్నియు వెనుక వచ్చు’ ననియు, ప్రత్యుత్తరము చెప్పేవటఁ, పోతనకవిత్యమునందు, గొన్ని లక్షణవిరుద్ధములైన ప్రయోగము లుండుట చేత వెల్లంకి తాతంభట్టు మొదలయిన హర్యలాత్మణికులు దానిని సలక్షణ గ్రంథముగా నంగికరించిపోవుటకు, గారణము రేఖలకూరములకు యతిప్రాపములందు మైత్రి యుండుట యని వా రెక్కడను జెప్పి యుండలేదు రేఖల కూరములకు మైత్రి యుండగూడ దని నన్నయభ్రారకాదుల యథిప్రాయ మగునా? యనియు సంకయించపలసి యన్నది. నన్నయభ్రా రేపములనుగా, బ్రియోగించినవానిని, గొన్నిటేని శక్తిరేపములనుగాను శక్తిరేపములనుగా, బ్రియోగించినవానిని గొన్నిటేని రేపములనుగాను తిక్కన ప్రయోగించి యన్నాడు అయినను రేపశక్త రేపముల విషయమయి పెనగులాడువారు వాని కన్నిటేకిని ద్విరూపములు కల వని చెప్పుదురు అ ట్లినుపక్కమున రేపములకును తాలకును మైత్రి లేదను తమవాదము వడిపోవ నన్న భీతిచేత పన్నిన పన్నుగడ కాని

* (ఇది పన్నుఎడయో, థాపాక త్వ పరిశీలన దృష్టితో, జేయబసినదో విషుర్మణు నిర్ణయింపు దగురు.)

యది మతియొకటి కాదు ఒక పదమునందలి ఐస్కూరు అష్టరము రేఖమును శక్తి రేఖము నగు నమటవల్సి చాస్టేషన్ క్రీకూడ దను వదము కే దౌర్ఘల్యము కలిగించునని నా యభిప్రాయము ఒకసాధమునందలి రేఖము అకారముగా మాఱు నప్పుడు ప్రత్యేకముగా రేఖలకూరములకు మైప్రతి కలిగియున్న నేమి బాధ కలుగునో నే నూహింపజూలకున్నాను. తెలఁగుచుచులం దివితాలని నిర్ధారణ చేయటకు వారి కేమి యాదారములన్నవో మొట్టమొదట నాకు దెలియకున్న వి. కవిత్రయమువారి ప్రయోగములుండు స్కృతపదములతో యతిప్రాసనములయందు జేఏనివాని నన్నిటిని శక్తి రేఖములనుగా నిర్జ యించి యున్నారు రేఖములను గలిగియుండియుఁ దెబుగుపదములు యతి ప్రాసనములయందు భారతాదులలో సస్కృతపదముతో జేరక యుండరాదా? “నాన్యేషాం వైదర్శ్యోఽం లఘ్యోలఘ్యోనాం రథోష్టు నిత్యం సాధ్యతే” అని వాగను శాసనుడు చెప్పియుండుటచేక లఘ్యోలఘ్యోరేఖములకు మైప్రతి కూడ దందురేమో! ఆంద్రశబ్దచింతాషటి నన్నయభట్టు చెప్పిన దయి యుండదని యాతని చరిత్రమునందు నిదర్శనహర్యకముగాఁ జూపణిఁడి యున్నది కాఁబటి రేఖలకూరవైరము నన్నయభట్టుమతము కాదని సందేహింప వలసి యున్నది. ఈ భేద వూవశ్యక మని చెప్పిన శాలసగస్క్రూతి సహిత మీ భేదమును గనిపెట్టలేక తన జండ్రికాపరిణయమునందు రేఖలకూరములకుఁ బ్రాసమైప్రతి చేసియున్నాడు రేఖలకూరమైప్రతి కూడదని హర్యకాలము నందుఁ గొందతిషుత మైనడ. కూడుననియు పటవరమతమై యున్నది. భారతాదుల నామూలాగ్రముగాఁ బరిశోధించి యభయభషలయందును సర్వతోముఖపాండిత్యము గలవారైన బమ్ముడపోతని పిల్లలఘట్టి పినపీర భద్రుఁడు, పింగళి సూరన, అల్లసాని పెద్దను, మొదలయిన తొంటికపు లనే కులు రేఖలకూరమైప్రతి నంగికరించినవటమువారు

క. న ఇ లను రెండక్షరముల

కును వడిఁ బ్రాసంబుఁ బెట్టుకొనవచ్చుఁ గృతినే,

విను ర ఇ ల కట్ట పెట్టుని

జను ల శ ల కభేద మరయ సర్వజ్ఞనిధి :

అని కవిజనాశ్రయమునందు రేపఱకారములకు మైత్రీ చెప్పఁణడి యున్నది. రేపఱకారములు ప్రాసలయందు మైత్రీతో జెందగూడకున్నను యతులయందు, జెందవచ్చు నని కొండటి యథిప్రాయము.

గీ. చభజరులకును మొదలియూష్ణములు మూడు
సరసవడి నిల్చుగా నేకజాతియైన
బండితాకు రేపము వడి కుండరాదె ?
ప్రాసవర్జంబులకు, గూర్చురాదు గాని.

అని శారదాదర్శణమునందు, జెప్పఁణడి యున్నది. కాని యటీవలివారంద ఱును రేపఱకారమైత్రీ నన్నుయభట్టమతము కా దని బ్రతమించి రేపఱకార మైత్రీని దూషించి యా మత మవలఁచించివారిని కుక్కవులని దూషించి యున్నారు అట్లు దూషించినవారిలో నొకు డయిన కాకు నూర్యప్పకవి రేపఱకారముల ప్రాముఖ్యమును స్థాపింప నెంచి భాగవతమును బూర్యులాణ్ణి తీకులు లాక్షణీకగ్రంథమునుగా సంగీకరింపకపోయినందుకు రేపఱకారములు ప్రాసలయందు మైత్రీ చెందుట యొక్కటియే కారణ మని యా క్రింది పద్యముచేతు, జెప్పియున్నఁడు

ఉ. ఒ మైర్మిరపోతరాజకృత భాగవతంబు సలశ్శణంబు కా
కిమ్మిహి నేమిటం గౌదవ ? యెంతయు నారసింహాగాను రే
ఫమ్ములు తాలునుం గలిసి ప్రాసము లైన కతంబునం గదా
యమ్ముల నాదిలాక్షణికు లెల్లను మాని రుదాహారింపఁగన్.

ఇట్లు రేపఱకారముల నిమిత్తమయి యింతగా, బెనఁగులాడిన యప్పకవియే తన కా భేదము తెలియక వానికి యతిప్రాసములయందు మైత్రీకూర్చి తానును తా నభివర్ణించిన కుకవిసమూహములోనే చేరినందున కోగినాల రంగనాథకవిక్ష్వరుఁడు ద్విశేష దర్శణమునం దుదాహారించిన యప్పకవి పద్యముల రెంటిని మాత్ర మిందు, జూపుచున్నాను.

క. కేరచు నొయ్యన డగ్గుల
జేరచు నురుముష్టిహతికిఁ జిక్కుత వేగం
దాఱు చహంకృతిఁ గ్రమ్ముల
దాఱు చధోక్షజుడు మల్లుఁ ద్రుంచె ననంగన్.

మ. వురిటిఁటం బసిబిడ్డుచందమున వాపోవంగ నాఁ దాత్ములో
మురువొప్పు నివ్వఁదుగ్గయు క్రుచయ్యె ముద్దాడు రాకాసి గు
రెణ్ణి గిష్టంబుగుఁ బాలు ద్రావు మిషచే నిర్వైన కొలంబునం
ధరణిఁ గూల్చిన నందపుత్రువలుం దార్శాణ ధర్మస్థితుల్.

ఇట్లొక్కుయప్పకవి మాత్రమే గాక రేపఱకారములకు యతిప్రాపమైత్రి
కూర్చున యితర మహాకవుల పద్యములను గూడ సర్వలక్షణసారనంగ
హమునందుఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి చూపినవానిలోఁ గొన్నిటి నిందుదా
హరిచుచున్నాను.

గ. అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రమునందు—

శా. క్రేణుగట్టి నభోంతరాకమునుఁ బాటెం బట్ట లుష్టాంశుపా
పొణవ్రాతము కోష్టమయ్య మృగత్తుష్ట్రువార్దు లిం తెం జపా
శోణం బయ్యుఁ బతంగబింబము దిశాస్తోమంబు శోభాదరి
ద్రాణం బయ్య సరోజషండములు నిద్రాణంబు లయ్యం గదుఁ.

అ. కృష్ణరాయలు, ఆముక్తమాల్యదయందు—

మ. ఇలకు ప్రేస్సేగగుఁ బండు తీరవనవుంద్రేష్టచ్ఛటల్ తీపు ల
గులమై ప్రాల నురుస్వనంబు లెసుఁగుఁగాఁ ద్రిష్టు రాట్లుంపుగుం
ప్రడలునాఁ దేనెకొలంకులం బొరలి పాఱనివ్వచుపంకేరుహం
బుల నాదెం దొలునంబుఁ దేటివలయంబు ల్రారరుఁకారముల్.

ఖ. పింగళి సూర్య ప్రభావతీపద్యమ్ముమునందు—

క. గ్రగునుఁ జని వాలుడునో
తెక్కులుఁ గట్టుకొని దివిజరిషుమేదల్ మై
నక్కుమ్ముఁ జూచు తెపు దెపు
ధొక్కోన్ ? యనునంత తమక మున్నది మదిలోన్.

ఉ. అయ్యలరాజు రామథ్రద్యుడు రామాభ్యుదయమునందు —

ఉ. సైరిథవారిఫద్విరదళాను ఖదగ్భరాధిరూఢుతై

తారలు బూరగొమ్మెలును దప్పెటలుం బటహంబులుం బదు
ల్లుఱులు వేలు ప్రొమోయీ గవను ల్వ్వడి హత్తి యత్తర
ద్వారకవంకఁ దాఱ కిరువంకలు బోఱులు దీర్ఘి రయ్యెడన్.

ఉ. పిల్లలమణ్ణి పినపీరన్ను -జై మినిభారతమునందు —

ఉ. తూరుపు తెల్లువాఱుటయుఁ దోడనె మంగళపారకస్తుతుల్
మీఱు దదీయరాగమల మేల్గొన్ని కాల్యసమచితక్రియల్
దీఱిచి పాండువుత్త వసుదేవసుతుల్ ప్రమదంబు మోములం
దేరుగ వేడ్గుతో నరుగుదెంచి సభాస్థలి నిల్చి రయ్యెడ॥.

ఉ. సంకసాల నృసింహాకవి-కవికర్త రసాయనమందు —

గీ వనధి సర్వంకషంబయ్య వలయుషనికి
జేపులనెకాని దౌరసాని రీతిదనరి

విశ్వరూపకుడయ్య శ్రీ విభుదు కూర్చు
రూపమున సేవ్యుడగు నారురుఛులకును,

తిమ్మకవి చూపినట్లు రేఘలకారమును మైత్రి చేసిన మహాకవు లింతమంది
యుండగా పీరినందతీని లాక్షణీకులనుగా నంగీకరించి పీరి పద్యముల నుదా
హారించిన యవుకవియొక్క బమ్మెర పోతరాజునుమాత్రము రేఘలకారము
లకు యతిప్రాసములయందు పొత్తుగలిపె నన్ను హేతువు చేత సేల నిరా
కరింపవలయునో యూహించుట మానసగోచరము కాకున్నది. ద్విరేఘ భేద
విషయమున నిష్పటివారు పూర్వువుంచి మించినారు. పూర్వులలో
గొందలు తద్వావమున శక్తిరేఘము లే దన్నారు తాతంభట్టు కవిలోక చింతా
మణియందు “అచ్చుతెనుఁగులను దీర్ఘముల మీద బండతాను లేదు పద్కు
నాథ!” యని చెప్పియున్నాడు. ఇష్పటివా రన్నిచోట్లను బండితాలు కని
పెట్టినారు.

గి. అరయ గురురేఫ హల్లుతో బెరసినపుడు
ప్రాపముల విక్రమముల రేఫములతోదఁ
గణసి యుండును సుకవిషుంగవుల కృతుల
జగదవనసూత్రః గిరితనూజాకశత్రు : *

అని తిమ్మకవి సార్వభౌముడు లక్షణము వ్రాసి యి క్రింది పద్యములను
లట్టములనుగా జాపియున్నాడు.

ఉ. నూఱ్యురు నొక్కచందము మనోగతి సై రఱ చేసి నన్ను నా
సర్వకులంబు నుత్తమయశంబున నుంచితి రమ్ములార మీ
కుర్చుని సాటియే యటల లొండులు దేవతలుం బటుక్కమా
నిర్వహణం బొనర్చుటవు నేరయ మర్ములఁ జెప్పనేటికె—
ఎత్తాపై రెడ రామాయణము.

క. కాట్చిచ్చు గవిసి మృగముల
నేర్చుకరణి నేడు భీమ్ముఁ దేచినకడిమిం
బేర్చు మనభీముఁ ఓదపె క
రార్చుల సచ్చిదుఁ గన్ను లారఁగఁ గంపే భీమ్మివర్యము.

క. చెలఁగి పటుసింహానాదం
ఖులు ఊకెలుగఁగ వారు పొలిచిరి వృషభం
ఖుల క్రియ నొడొరులకు మా
ఖైలయిచుఁ దాకుచు నుదాత్తరథపోజ్జ్వలలై ద్రోణపర్యము.

మనవారు కొండ లేప్పుడు సంయోగమునందు అకారము రేఫముగా మాఱు
నని చెప్పుచున్నారు మటికొండఱు భారతమునందుగూడ.

* (వేత్తిక హల్లుతోఁ గూడినపుడు శకటచేథము అథులేథమే యిగునని
యాథునిక లాతుణిషం యాశయము.)

క. తెంపును బెంపును గదుర ని

లింపులు వెఱు గంది చూడ రిపునై న్యములుం

గఁపింపు దముబిలంబులు

ఊపిలి బిట్టార్వు సీంధురాజుం దాఁకెన్.

ఇత్యాది స్ఫురములలో గురులఘురేఫముల మైత్రి యంగీకరింపబడినదని చెప్పుచున్నారు. ఒకపేళ నిప్పటివా రెవ్వరయిన అంపిలుళజ్జమునకు ద్వి రూపములు గలవని చెప్ప వత్తురేమో : ఈ దైవరూప్యమువలని ప్రయోజన మేమో నాకుఁ దెలియరాకున్నది. కవితయమువా రొక్కుపదములోని యొక అశ్చరమునే యొకప్పుడు రేఫముగాను, మతియొకప్పుడు శకటరేఫము గాను బ్రియోగిచుటచేతనే వారి కా భేదమంత సమ్మతము కాదని స్పష్ట పదుచుండలేదా ? అప్పకవి లోనైనవా ద్విరూపములను నడుముఁ దెచ్చి పెట్టినారు మతియొక హల్లుతోఁ జేరి యున్నప్పుడు బండితా రేఫముతో యతిప్రాసలయందు మైత్రి చెందుచుండగఁగా, రేఫము సవర్జములు గాని బుకారముతోను, లకారముతోను మహాకవి ప్రయోగములందు యతిప్రాసల మైత్రిని బొందుచుండగఁగా సవర్జ మయిన బండితాతో నేల మైత్రిచెందరాదో తెలియరాదు. అనావళ్యకము లయిన నిర్వంధములను దీసివేసి భాషను సుసాధ్యముచేయుట పరమప్రయోజనకర మగుటచేతను, రేఫ అకారభేదము పలన భాష కొక ప్రయోజనము కలుగకుండుటచేతను, పూర్వకవు లనేకులు వానిమైత్రి కటీ రిచి యుండుటచేతను, మన పండితులు దుర్గాప్రాప్తముయిన యా భేషమును పాటిపక భాషచిక్కు కౌత వదిన్న సమ్మతింతు రని సముద్రచున్నాను ఎదములు రేఫభేదమును గలిగియున్నచో సర్థభేదము కూడఁ గలిగియుండు సందురేమో, మన లక్షణవేత్తలు చేసిన నిర్ద్ధయమును బట్టియే యెన్ని పంములు సమానార్థములు గలవే యుభయరేఫములుగా మండలేదు ? అర్థభేదమును నిర్ణయించుటకు ప్రకరణసాహచర్యాదులు సాధ నములు గాని ప్రాయఱడిన రూపము కాదు.

రేఫ అకారముఁ ప్రాసమైత్రిని బట్టి పూర్వలాటఁకులు భాగవత మును నిరాకరింపలేదనియు, వారు దాని నుదాహరింపకపోవుట కితరదోషములే

కారణమనియు నా యథిప్రాయము. కొండఱు భాగవతమును తప్పుల కుప్పగా నెంచగా మటికొండఱు భాగవతమునంచు దోషములే లేవని సాధింపఁ జాచుచున్నారు ఈ రడపటితేగవారిలో కూచిమంచి తిమ్మకవి సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునందు

సీ. అథిల వేదాంతవిద్యారఘాస్యవిదుండు

సహజపొండిత్తువి శారదుండు

మత్తుక్కితీశాధమస్త్రోతవిముఖుండు

కంబుఁడాబ్బిపూజారతుండు

పటుతరకవితావిధాసిక ప్రముఖుండు

సకలార్ధాధలతుంచుక్రవర్తి

రిఘుకులేశనిదేశరాత్రితమహాభాగ

వతపురాణుఁడు పుణ్యవద్దునుండు

ఖుధజనహితుండు ఒమైక్రోతముకవి

యొన్న రేఘకూరంబు లెఱుఁగఁ దనుచు

నజ్ఞ లోకకొంద తొచుదు, రామహాత్ము

కవిత తెందును లోపంబు గలుగ దభవ :

అని వ్రాసి, “పోతరాజు చెప్పినవి ప్రధమస్కృంధమును, ద్వితీయస్కృంధము కొంతయు షప్పుస్కృంధము. సత్తమాష్టమ నవమస్కృంధములును, దశమ పూర్వభాగంబు కొంతయు నున్న” దచి చెప్పి. యిం భాగములలో రేఘల కారఘుల మైత్రీ లేనందున కుదాహారణము లిచ్చి యున్నఁడు. అంతేకాక వెలిగందల నారయాదుల కవిత్తుమునందు రేఘ అకారమైత్రీ యున్నఁడుకు ద్వితీయస్కృంధము నుండియు, తృతీయస్కృంధమునుండియు చతుర్థస్కృంధమునుండియు, పంచమస్కృంధమునుండియు, దశమోత్తరభాగమునుండియు పద్మముల నుదాహరించి యున్నఁడు. ముద్దింపఁడిన భాగవతమునందలి షష్ఠస్కృంధకృత్యాదినిబట్టియు, నాక్షాసాంతగద్యములను త్లీయుఁ జూడగా

షషష్ట్రంథము సింగయకవిచే, చెప్పుఱడినట్లు నృష్టముగా, దెలియవచ్చు చున్నది. దీతీయత్వతీయచతుర్థస్ఫ్రంథములు పోతనార్యవిరచితము లయనట్టే కనఱడుచున్నవి. అయినను మన మే భాగము పోతనకవి విరచితమో యే భాగము తచ్చిష్యవిరచితమో యే యే వద్దషులు శిష్యజన హారితములో యేవి యేవరి దోషములో దృఢముగా నిర్ధారణము చేయణాలము. హార్య లాక్షణికు లందలు నంగికరింపని పోతనకవిత్వమునందు, బొత్తిగా దోషములే లేవని సాధింపఁ జూచుటకంటే భాగవతమునకు తరువాత రచించిన * విరథ్రవిజయమునందు, గూడఁ, గొన్ని దోషములు కనుపట్టుచుండుటచేత పోతనకృతభాగవతమునందును గొన్ని దోషములున్న వని యొస్పుకొనుటయే న్యాయము. పోడశక్షాపరిహార్త మయిన చంద్రబింబమునందు, గొంచెము కళంకమున్నట్లుగా సర్వజనసమాదరణీయమయిన యాతని కవితాసుధా సముద్రమునందు, గొన్ని నెఱను లున్నను, దాని కొక కొఱత గలుగు బోదు.

పోతనకవిత్వము భక్తిరసప్రధాన ప్రధానమయినది; పదలాలిత్వము గల దయి, యమకాదికశ్ఛల-కారభూయిష్టమయి, శ్రావ్యముగా నుండును. ఇతఁడు భారతమును రచించిన కవులవలే, గాక తన భాగవతమును మూల గ్రంథమునకంటే బెంచి ప్రాసేరు మూలమైన సంస్కృతభాగవత గ్రంథ సంఖ్య యిరువది వేలుగా నున్నను, ఇతఁడు రచించిన తెలుగుభాగవతము ముప్పుదివేల గ్రంథము కలదిగా నున్నది.

భగవద్గీతప్రభువర్ణనాదులు వచ్చినప్పుడు తనభక్తి తేటపడునట్లుగా స్వకపోత కలిపవర్షితవలు గూర్చియు, భాగవతములో లేని విష్ణువురాణాదులలోని కథలను జేర్చియు, కొన్ని స్థలములలో గ్రంథమును బెంచినను తక్కిన భాగ మంతయు విషయభేషము లేక వ్యాపివిరచిత మూలగ్రంథమునకు టీకవలెనుండును. భాగవతములో లేని సత్యభామయుద్ధాములు విష్ణువురాణమునుఁడి గ్రహింపఱడినవి.

* [భాగవత రచనకు ముందే విరథ్రవిజయము రచింపఱడి యిందునని విమ్మగు కుఱ యాకయము.]

తెలుగు పురాణము లలో భాగవతము మిక్కిలి జననమ్ముతమైన పుస్తకము. అందలి రుక్మిణికల్యాణము. గజేంద్రమోక్షము మొవరైన కథలను నమ్మ పుస్తకములను జదువుదురు. ఈ కవి భాగవతము రవించిన తరువాత వీరభద్ర విజయమును మతియొక గ్రంథమును రచించెను. భాగవత చతుర్థస్వర్గాధము నందచి దక్షయజ్ఞకథలో “అనయంబు ఈ ప్రక్రియాకలాపుడు మానహీ నుడు మర్యాదలేవివాడు మత్తప్రభారుఁ దు కృత్తపియుడు” అనియు, “పనుధ నెవ్వారు ధూర్జటి ప్రతులువారు వారి కముకాలు రసమ రెవ్వారు వార లట్టి సబ్బాప్రాప్రాపరిపంథులైనవారు సవనీ బాషంకులయ్యాడ” రనియు శివదూషణము విశేషముగా జేముఱడి యుండునే, దత్సాపపరిహారార్థ మయి వీరభద్రవిజయమును జేసిన ట్లా పుస్తకానోని యి క్రింది పద్య మునండుఁ జెప్పుఱడి యున్నది

ఉ. ‘భాగవతప్రభంధ మతిభాసురత ప్రసచియఁచి దక్షకృ ద్వాగకభాప్రసంగమున సల్పవచన్స్వాడనైతిఁ, దన్నిమి త్రాగమవక్త్రీదోషపరిహారతై యజ్ఞనైకకైవచా స్త్రాగమవీరభద్రవిజయంబు రచించెద వేడ్చుతోడుతనొ.’

‘భాగవతప్రభంధ’ మను నీ పద్యము కొన్ని తాళప్రతులలో మాత్రమే కలదు; విలేఖకు లెవరో యి పద్యమును రచించి యండుఁ జేర్పియుందురు కావున నీ పద్యమును విడిచివేసి, పోతనామాత్యందే వీరభద్రవిజయక ద్రయనియు, భాగవతమునకు ముందు దీనిని రచించెననియు నిశ్చయింపవలసి యున్నది’ (ఆంధ్రకవి తరంగిణి ఆఱవ సంపుటము. పుటు 192. 193)

వీరభద్రవిజయముంగూర్చి యందే యిట్లు చెప్పుబడియున్నది.

“జప్పుడు ముద్దితమైయున్న వీరభద్ర విజయముందలి నాల్గవ యాళ్యసవ పోతనామాత్య విరచితము కాదనియు, నెవరో రచించినభాగము నిందెవ్వర్చి చెర్చిరనియు శ్రీ మానవల్లి-రామకృష్ణకవిగారు భారతి పత్రికలో (పుష్టి: జథి - రక్తాక్షి - ఆషాధము) నీ క్రింది విధముగా ప్రాసి యున్నఁ

‘నాగవ యాశ్వనములోని పద్యములు కొంచెము నీరసములుగా నున్నవి. ఇది యేమని యాలోచించుచుండ వీరభద్రవిజయము తాటియాకుల ప్రతి యొకటి లభించే. దానిఁ బరికించి చూడ నాగవ యాశ్వనము ముద్రితపార ముకంటె సర్వదాఖిన్నమయి శివపార్వతీతైలాసవిహారవర్ష నమును కుమార జననమును. దారకాసురసంహారమును దెలుపు కథాభాగము విస్తరించు నదిగా నున్నది. నూతనముగా లభించిన యాభాగమును పూర్వాశ్వనము లలో వలెనే మహార్షులకు వాయుదేవు, దీ కథ చెప్పినట్లున్నది. ఆ శ్యాసాంతమును గొన్ని ప్రతములు లేనందున నీ భాగము పోతనకృత మగునా? కాదా? యనునంశము స్వప్షముగాఁ జెప్పుటకు వీలులేకపోయినను. గవిత్వ ధోరణి ననుసరించియుఁ గధానుస్మార్తతప్యమును జూచియు నిదిషై మూడా శ్యాసములకు సంబంధించి యేకకవికృతముని తోచుచున్నది. ముద్రితమగు భాగము పరకవిష్ణురితమగుటచే గాఁబోలు నుత్పామాలతోఁ బ్రారంభింప బధియే. ”

శ్రీకవిగారి యొద్దనున్న తాళవత్తప్రతిని నేను జూచుట తటస్థింపలేదు ముద్రితప్రతిలోని నాగవ యాశ్వనమునకు బదులుగా నీ తాళవత్తప్రతియందున్న గ్రగంధము నాగవ యాశ్వనముగా నుండఁదగుననియు. ముద్రిత ప్రతియందలి నాగవ యాశ్వర మైదవయాశ్వనము గాఁదగుననియు నిశ్చ యింపవలసి యున్నది. అట్లు కొడేని గ్రగంధమునకు వీరభద్రవిజయమును పేరు సార్థకముగాకపోగాఁ గుష్మారసంభవముని పేరుపెట్టివలసియుండును. ముద్రిత ప్రతియందలి నాగవ యాశ్వనమును దీసిషై చినచోఁ డక్కిన గ్రగంధములో వీరభద్రవిజయంసమే యుండదు ముద్రితప్రతి నాగవ యాశ్వ నములోని పద్యములు నీరసములుగా నున్నవని శ్రీకవిగా రమయన్నారు. తాని నా కట్టు తోచుటలేదు. భాగవతములోని కవిత్వమునుబట్టి చూచినప్పుడిది కొంత నీరసముగాఁ గనుపట్టినను. వీరభద్రవిజయమందలి తక్కిన భాగములతోఁ బోల్చి చూచినప్పుడిది నీరసముగాఁ గాన్నింపదు.”]

ఈ కవియొక్కయు భాగవతమును హారించిన యితరకపులయొక్కయు
శైలి తెలియుటకయి కొన్ని పద్యము లుదాహారించి యిం చరిత్రమును
ముగించుచున్నాను.

ఎ. బిమ్మి రపో తరాజు - భాగవతము.

ఉ. త్రిపుకుమన్న మా మతము దీర్ఘములైన త్రివర్గపారముల్
దప్పకుమన్న నేడు మన దైత్యవరేణ్యవిమోల మేము మున్
జెప్పినరీతిగాని మతిచెప్పకుమన్న విరోధికాత్మముల్
విష్ణుకుమన్న దుష్టమగు విష్ణువరిత్త కథార్థజాలముల్ - సత్తమ
స్కృంధము.

ఊ. పుణ్యాడు రామచంద్రుఁ డటుపోయి ముదంబును గాంచె దండకా
రణ్యముఁ దాపపోత్తమశరణ్యము నుధతబిర్మాబిర్మాలా
వణ్యము గొతమీవిమలవాకణవర్యటున ప్రభూతసా
దుణ్యము నుల్లనతరునికుంజవరేణ్యము నగ్రగణ్యమున్.
నవమస్కృంధము.

పిరఫ్రద విజయము

ఉ. ఏరా దశ : యదక్షమానన : వృథా యిం దూషణం బేలరా ?
యోరీ : పాపము లెల్లుఁ బో విడువురా యుగ్రగాతుఁ జేపట్టురా
వైరం బొప్పుదురా శివుం దలఁపురా వర్షీంపురా రాజితోం
కారాత్ముం డగు సీలకంఱు దెగడంగా రాదురా దుర్మతీ ! అ. ८

ఉ. ఏరాంభోనిధి నేడు మీ యతకకు స్వీరెంతవారయ్య న
తాగ్రమణ్యంబును గాతుగాక యని యూ కష్టాత్ములం బోరిలోఁ
గారింపం గబింప సీ ప్రమథుఁ ఓక్కండైను జాలండె దు
చ్చారు ల్లివ్యులు పీరి నెన్నక మదిన్ సైరించి రషీంపవే. అ. ९

అ. గంగన - పంచమస్కృంధము.

మ. పటుతాటంకరథాంగచుగైమునకుం బల్మాణు భీతిల్లుచుఁఁ
నటనం బందెడు కస్సు మీనములలో నాచన్న లీలామహా
త్రైటథృంగావఽితో ద్విజావఽిలశత్ర్యంతి న్యిడంబించు మా
రటకాసారముటోలి నెమ్ముగము దా రంజిల్లు నష్టున్నతినే.
మ ధనవంతుండగు మానవుండు గడకన్ ధరోప్రపకారంబులన్
ఘనతం జేయకయుండెనేని యమలోకంబందు సూచిముఖం
బను నా ఇగ్గతిఱబట్టి తోచి యిది కొపై యున్నభూతం బటం
చును బాకంబులు బట్టి కట్టి వడితో నొప్పింతు రష్యగ్రుతై . ఆ. అ.

ఓ. ఏర్పారిసింగ్స, వష్టప్పుంధము.

మ. కనియొ బ్రాహ్మణుఁ డంత్యకౌలమున వీకన్ రోషనిష్ట్యాతలం
ఘనపీనోళ్వికాసవక్తువిలసద్గర్వేషణోపేతులన్
జననంత్రాసకరోద్యతాయతమపాశక్రేణికాపోతులన్
హాననవ్యాపివిభితులాఁ మువుర నాత్మానేతలన్ దూతలన్.

ఉ. నెట్లను బాపకర్మమున సేరమి చేసితి రేమి చెప్ప మీ
పుట్టిననాటనుండియును బుద్ధులు చెప్పి ఇ రంబు లేలఁగాఁ
బట్టము కట్టి పెంచిన కృపానిధి బ్రిహ్మకావిధిజ్ఞాఁ జే
పట్టక గుట్టు జాతి సిరిపట్టును దొట్టిన పొట్టక్రూవ్యనాఁ.

ఇ. వెలిగందలనారయ, ఏకాదశ ద్వాదశస్ప్రంధములు.

ఈ. మూడటు గూడి యాదవులు ముందటు బెట్టుక యార్పి నవ్వుచున్
తోకలు బోవుచుఁ ముంఁమూహాము కొయ్యున సాగి గ్రమొకుగ్గచుఁ
బ్రాకట మైన యి సుచతిభారపుగర్పమునందు బుతువో
యేకతమంచ బాలకియొ యేర్పడఁ జెప్పు డటన్న నుగ్గుతై .

ఏకాదశస్ప్రంధము

చ. మృతియును జీవనంబు నివి మేదినిలోపల జీవకోటికిఁ

సతతము సంభవించు; సహజం బిది చోరపుతాళసర్పనం

హతులను దస్తి నాకటను బంచత నొందెడునట్టి జీవుడున్
వెతలను బూర్జుకర్తుభవవేదన లొందుచుఁ గుండు నెప్పుడున్.

ద్వాదశస్కృంధము.

బమైరపోతరాజు నై జామురాజ్యములోని రాచకొండనంస్తానమునకు ప్రభు
వగు సర్వజ్ఞసింగమాయని యాస్తానముఁకుఁ బోయి యాతని యిష్టామ
సారముగాఁ గవిత్వము చెప్పినుచుచుకుఁ బోతరాజుప్రాణేతమయిన భోగినీ
దండకము సాక్ష్య మిఘ్యమన్నది. ఈ దండకము సర్వజ్ఞ సింగమనాయఁ
డుంచుకొన్న వేళ్ళవిషయమయి చెప్పుబడినది. దాని కవిత్వ మించు
మించుగా భాగవతమును బోలి యుండును. ఈ సర్వజ్ఞ సింగమనాయడు
గంతా వ సంవత్సరము మొదలుకొని రాజుల వ సంవత్సరమువఱకును
విజయనగరాధిక్యరుణుగా నున్న ప్రాథదేవరాయనితో సమకాలికుడు.
భోగినీదండకములోని కొంతభాగము నిందు ప్రాయుచుచ్చాను—

కామానలజ్యాలల న్యేగి చింతాభరభ్రాంతయై యున్న యింతిం
బరీషించి తన్నాత మాయావరాభూతజామాత మిథ్యానమోపేత
విజ్ఞాతనానావళీకారమంతోషధవ్రాత లోకై కవిభ్యాత వారాం
గనాథర్మశిక్షధినస్యాత సమ్మాహితానేక రాజన్యసంఘాక వా
చాలతాబద్ధనానామహాభూత యేతెంచి కూతున్ బరీషించి నీతి
న్యిచారించి బుధ్మి న్యివేకించి బాల్మి మిళత్యుంతలవ్రాతఫాల్మి
గరాంభోజరాజత్యుపోలన్ సమందోష్టనిశ్యాసతాలన్ విపర్యుస్త
సన్యాసచేలన్ మహాందోశనప్రేంఖికస్వర్జుదోల్మి మృగేంద్రావ
లగ్నుఁ దయామృషిమగ్నుఁ మనోణాగ్నిభగ్నున్
విలోకించి లోనం బరాయత్తమై చిత్తజాతసిధారాచలచ్చిత్తయై
విన్నయై థిన్నయై థిన్నమై యున్న భావంబుభావించి నెయ్యంబు గావించి
బాలాజితత్వంబు మేలా విచారింపవేలా వినోదింపనేలా వయోదర్సు
మున్ రిత్తగాఁ బుచ్చ సివుత్తికి నైత్తురే వత్తురే కాముకుల్

డాయు గాయంబు విద్యున్నికాయోవమేయంబు ప్రాయంబు
ధారాధరచ్చాయ మెన్నే నుపాయంబులన్ విత్త మాయత్తముం
జేయుమా రిక్షవారంబు వేరంబు గా దీ విచారంబు వంశానుచారంబు
సంసారసారంబు లాభాధికారంబు

దండకము తుద స్క్రింది పద్యము చేర్పుఱడి యున్నది—

ఉ. పండితకీ ర్తసీయుడగు బమైర పోతన యానుధాంశుమా
ర్తాండకులాచలాంబునిథితారకమై విలసిల్ల భోగినీ
దండకము న్రచించె బహుదానవిహర్తకు రావు సింగభూ
మండలభర్తకు వ్యాఘతమానవనాథమాపహర్తకున్.

చిలుకూరి పీరభద్రదరావుగారు గణాణ వ సంవత్సరమునందు బ్రికటించిన
యాంధుల చరిత్రము మూడవభాగమునందు “ఈ షై నుదాహారింపఱడిన
పద్యము బమైరపోతన రచించినది గాక మఱియొకరు రచించినట్లు
“పండితకీ ర్తసీయుడగు బమైరపోతన” యని ప్రథమ పురుషములో
నుచిన పలుకే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. పండితకీ ర్తసీయుడగు నని బమైర
పోతనవంటి భక్తుగ్రేసరుడగు కవి యాత్మ శ్లోఘనియుమగు విశేషంము
ప్రాసికానునా? యని సంశయింపడగి యున్నది” అని ప్రాసిరి. భోగినీ
దండకము బమైర పోతరాజకృతము కా దని చూపడలచినవారయి తమ
యథిప్రాయమును సాధించుట కయి పీరభద్రదరావుగారు రెండు హేతువులను
జూపిరి. వానిలో నొకటి పద్యములో బమైర పోతన యని ప్రథమ
పురుషములో నుడువుట. రెండవది పండితకీ ర్తసీయుడని యాత్మశ్లోఘన
ముండుట. ఈ రెండును హేతువు లని చెప్పుదగినచే కావు. కంరోక్కిగా
జెప్పుఱడిన యంశము కా దని కొట్టివేయుటకు నమోఘములైన ప్రపళ
హేతువు లుండవలెను గాని దర్శలములయిన హేత్యాభాసములు పనికిరావు.
కవులు తమ్ముగూర్చి ప్రథమపురుషములో జెప్పుకొనుట సర్వసాధారణ
మని భాషాజ్ఞానము గల బాలురకు సహితము తెలియును. ఈ క్రింది
యుదాహారణములను జూడుఁడు

సీ. తనకులట్టాహాచ్ఛాణు..... నిత్యసత్యవచను. మత్యమరాధిపాచార్య సుజను నన్నపార్యుడు జాచి”

అని భారతాదివర్యములో నన్నయభట్టారకుడు తన్నుగూర్చి ‘నన్నపార్యు’ నని ప్రథమపురుషములో జెప్పుకొనలేదా ?

“ఎట్లనార్యుండు..... ఆరణ్యవర్యశేషము పూరించే గపీంద్ర కర్ణపుటపేయముగాా”

అవి భారతారణ్యవర్యంతమున నెత్తుప్రెగడ తన్నుగూర్చి “యెట్లనార్యుడు పూరించే” నని ప్రథమపురుషములో జెప్పుకోలేదా ? ఎవ్వోరెవ్వరినో చెప్పునేటికి ? బిమైక్రోతన్ననే చూతము.

ఉ. “ఆమ్రునుజేక్కరాధముల కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులు— పొమ్ములు కొన్ని పుష్పుకొని సాక్షీ శరీరము వాసి కాలుచే నమ్మెటప్రేటులం బడక నమ్మతి శ్రీహరి కిచ్చి చెప్పే నీ బిమైక్రోతరా తొకడు భాగవతంబు జగద్దితంబుగా.”

అని భాగవతప్రథమస్కృంధములో బిమైక్రో పోతనామాత్యుడే తన్నుగూర్చి “బిమైక్రోతరా” జని ప్రథమపురుషములో జెప్పుకొనలేదా ? బిమైక్రోతరా జని ప్రథమపురుషములో నుడువుటచేత భాగవతము పోతనరచించినది గాక మతియొకరు చెప్పినదని చెప్పే కంరోక్తిగాఁ జెప్పుణడిన దాని నంతను వీరభద్రదరావుగారు కొట్టివేయదురా ?

ఇంకే బండితకీ ర్తునీయుఁ డన్నదానిలోఁ గలదన్న యాత్మాఘుయు నిటువంటి దుర్ఘటమైన హేతువే. భోగిసిదండకములోని రచనభాగవతరచనమువలేనే పండితక్కాఘాపాత్రముగా నుండలేదా ? ఉన్న దానిని జెప్పుకొనుట సత్యమే యగును గాని యాత్మమ్మతి కానేరదు. ఒకపేళ నిందుఁ గొంచెము మ్మతి యున్నదనుకొన్నను పయి పద్యములో “నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపాచార్యు” నని నన్నయభట్టు చేసికొన్నదానిలో నిది యెన్నవపాలు ? “కపీంద్రకర్ణపుటపేయముగా” నని యెత్తుప్రెగడ చెప్పుకొన్న ధానిలో నింతమాత్రపు మ్మతి లేదా ? పోతరాజు చెప్పిన పద్యములోనే

“శ్రీహరి కిచ్చి చెప్పే నీఱమైర పోత రా జొకడు భాగవతంబు జిగద్దితంబుగ” ననుచోట నించుక యూక్కు స్తుతియు, “ఇమ్మనజేశ్వరాథ ముల కిచ్చి” యనుచోట నించుక పరనిందయు, కనఁడుచుండలేదా?

బమైర పోతరాజవంటి భక్తాగ్రేసరుఁ దొకరా జుంచుకొన్న వేళ్యముగూర్చి దండకము చెప్పునా? యస్సుది మూడవ హేతువు! ఈ దండకము చెప్పు నాటికి పోతన్న భక్తాగ్రేసరుడు కాడు. వంద్రోపరాగపర్చినమున గంగా స్థానమునకు బోయినప్పుడు రామభద్రుడు స్వప్నములో సాక్షత్తరించి శ్రీమద్వాగవతమును దెనిగెప నియోగించినతరువాత నీళనివిష్ణుభక్తి యారంభ మైనది. తోడనే యితడు భాగవతరచన కుపక్రమించెను.

పోతన భాల్యమునుండియు విశేషవిత్త వంతుడు కాకపోవుటచేతను, సహజ పాండిత్యము గలవా, డగుటచేతను, నిరుపమానకవిత్వ నైపుణీ గలవా, డగుటచేతను, రాజూళయమును సంపాదించి తన సాండిక్యమును ప్రకటించి విత్త మార్కించి పేచపొందవలె నన్నయపేక్షతో మహావిద్యాంసుడని పేరొంది సమీపరాజ్యపదఫ్ఫుఁడై యున్న సింగమూయని దర్శించుటకయి యోవనారంభదశలో, బోయి యుండును ఆ ప్రపథువు తన ప్రియురాలిషైని దండకమును జేప్పి నీకవన్ననైపుణీని జూప మని నియమించినప్పుడు యువజనస్వాభావికదౌర్యల్యమునేతనో. దాక్షిణ్యముచేతనో పాంచిత్యప్రకట నాభిలాఘచేతనో రాజు కోరిక చెల్లించి యుండును.

భోగినీవండకము పోతనవిరచితము కా దని చెప్పుటయే మనస్సులో నా కిష్టమయినను భాగవతకవిత్యముతో భోగినీదండకవిత్యమును బోల్చి చూచి నప్పుడు నా మన సృష్టి ప్రాయుట కొప్పినది కాదు మొట్టమొదట భోగినీదండకమును ప్రాచ్యలిభితపుస్తకభాండాగారములో, జూచినప్పుడు నా కత్యాళ్చర్యము కలిగినది, ఆపణ కెవ్వరైనను పోతన్న భోగినీదండకమును జేసె నని చెప్పుచు వచ్చినప్పుడు నేను వారిని నష్టుక యంద్రమని నిరాకరించుచు వచ్చితిని. దండకమును బ్రిత్యుషముగా జూచినతరువాతను దాని కవిత్వము పోతనదే యని దృఢముగా తోచినతరువాతను పరు లాతని

పేరు పెట్టే కల్పించి యుండురని నమ్మిటకుఁ దగిన హేతువులు కనుఱడక పోవుటచేతను నేను సత్యమని నమ్మినదానిని నా కప్పఁడరికములోఁ బ్రికటింపవలసినవాడనైనైతనైతని. నా పుస్తకము వ్రకటింపఁడగానే యమ్మడు ప్రభుత్వము చేయుచుండి యమ్మడు కీర్తిశేషటైన పేటకటగిరిరాజుగారు సర్వజ్ఞ సింగమనాయఁడు వేళ్ళాగమనదోషదూషితుడు గాని యకణంక చరిత్రుడయన విద్యాంసుడనియు, నల్లీ మహానీయునిపయని వేళ్ళా సంపర్కాదోషమారోపించుట తమ కవమానకరమనియు నాపేర వాసిరి. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండగారములో నున్న భోగినిచుడుమును దెప్పించి చూచి యూ విషయమును దృష్టిపొందపలసినదని నేను బిడులు ప్రాసితిని. అందుపైని వారు తమ పురాతన్యగంథములను పెదకింపఁగాఁ వానిలోఁ దమ యాస్టానమునందే యూ గ్రంథము దౌరకినదని కొట్టకాలముసతు మరల ప్రాసిరి. ఎటువంటి మహాచుభావులకును నవస్థాఫేవము లుఁమును. ప్రథమవస్తులోని దోషములు తదనంతరావస్తలయ్యదు నిషారజము లగును ప్రథమదశలోని యనుభవమునుబట్టి కడచిన ప్రమాదముచకు ప్రాతపుఁ డయి పోతనార్యఁడు ముందు రాజుస్టానములకుఁ బోగూడడనియు, రాజులకుఁ గృతులియ్యఁగూడడనియు నియమము చేసికొని యుండును కర్మాట రాజులచేత నెప్పుడయిన నవమానితుడయి పోతన్న రాజులము దేస్తించువాఁ డయియు నుండవచ్చును. త్రమప్రమాదములు మనుష్యస్వభావము లగుట్టచేత నెటువంటి విభ్యాంసులకును నొకానొకప్పుడు ప్రమాదము సంభవింపవచ్చును. అటువంటిది హూర్జచంద్రునిలోని కళంకమువతే మహానీయుల కీర్తిచంద్రికకు మాలిన్యము తీసికొని రాజులదు.

శేషాద్రిరమణకవులు కృష్ణపత్రికలో నెల్లుట్ల నారాయణకవిని గూర్చి ప్రాయునప్పుడును, తప్పుర్వమున, నెల్లుట్ల నృసింహరావుగారిని గూర్చి ప్రాసినప్పుడును వారు బమైర పోతరాజువంశమువారని ప్రాసి యున్నారు. ఈ కథ యెంతమాత్రమును విక్షాసార్పామయినది కాదు. బమైర పోతనా మాత్యని సంతతిషా రాణుపేఱనియోగికూఫవారు, నెల్లుట్ల వారు గోలకొండ

వ్యాపారికాఖవారు; బమైరవారు కైవులు; నెల్లుటవారు వైష్ణవులు. పదునాఱవ శతాబ్దిమునకు గడపటీభాగముననో, పదునేడవ శతాబ్దిరంభముననో యుండిన సారాయంకవిహృద్యులు మొదట రాజభండారమువారయి తరువాత నెల్లుటవారయిరటు; గట్టిలు సంవత్సరప్రాంతమునం దుండిన యజ్ఞరషు పేరయ లింగము (ఒడయనంబివిలాసకర్త) బమైరపోతరాజునకు నాలవతరమువా, తయిన కేసనకవి యొక్కటూతు రైన యొల్లమను వివాహమాచుటచేతే, బోతన సంతతివారు పదునేడవ శతాబ్దిరంభమునందు గూడ నెల్లుటవారుగా మాఱక బమైరవారుగానే యుండిరనియు. కైవులతో సంబంధములు చేసికొనుచుండిరనియు నొడయనంబివిలాసములోని యి క్రింది పద్యము వలన సృష్టిముగా, గనఁబడుచున్నది —

ఉ. బమైరవంశమందునను బ్రోఢసరస్వతిపద్ధు గాంచి తా
నమైకు దలిర్పఁ గేసనకపీక్కురు, డప్పమహమసాధ్వియం
దిమైక్కిపో, గూర్చిపో, గన్న సుత యొల్లమయందును దేరయాఖ్యాది—
సమైక్యిపో, గంటి పీరసరసమైక్యిను గంగనమంత్రియుగైమున్.

బమైరపోతనామాత్యుడు భాగవతరచనాప్రారంభకాలమునకే బమైరను విదిచి యేకశిలానగరమును జేరెను. బమైరవారికిని నెల్లుటవారికిని కొండిన్యగోత్రసామ్య మొక్కటి దక్కు వేఱు సంబంధ మేదియు లేదు. పదునాఱవ శతాబ్దింతమునందు బమైరప్రాంతసరస్వతిపుత్రుడు కేసన్న రచియించిన పైమవతీవివాహపతారికవలన సహిత మీ యంశములు దేటతెల్ల మగును.